

dokumentace, tj. topografická lokalizace objektu v terénu, plán lokality, její výměra, eventuální ikonografické doklady, fotografie terénu i nálezů, případně i výběr terénní dokumentace z prováděných výzkumů.

EVA BUČÍKOVÁ-ZDENĚK MĚŘÍNSKÝ

Keramische Bodenfunde aus Wien. Mittelalter – Neuzeit. Museen der Stadt Wien 1982, 227 str.

Jak se na několika případech z poslední doby ukazuje, jsou komentované katalogy velmi dobrou formou publikace archeologického materiálu. Jejich přednost spočívá jednak v tom, že publikují množství materiálu, který poslouží badatelům nemajícím možnost studovat sbírku přímo, a jednak v tom, že tento materiál, třebaš jen stručně, hodnotí. Úsilí historiků a archeologů se tentokrát spojilo ke zpracování vídeňské středověké i novověké keramiky. Pozornost je samozřejmě upřena na produkci vídeňských hrnců, ale je zde celá řada importu z Německa, Moravy, ba i Turecka.

O. Harl v úvodu objasňuje vznik publikovaného souboru, který odráží především zásobení vídeňského obyvatelstva keramikou. Ve starších nálezech převládají celé nádoby, ale v období po druhé světové válce, s použitím stavebních strojů, většinou byly vyzvednuty jen zlomky nádob. Středověké hrncířství na základě písemných pramenů zpracoval R. Perger. Uvádí, že nejstarší zpráva o vídeňských hrncích je v rýmované kronice Ottokara z Geulu, která vznikla v letech 1305–1309. Oproti staršímu názoru W. v. Moltheina datuje nejstarší vídeňský hrncířský řád již před r. 1396. Z 13. stol. je známa celá řada ustanovení z nichž vyplývá situování hrncířské čtvrti do blízkosti Dunaje. Z písemných pramenů lze rovněž vyčíst, že hrncířské zboží bylo do Vídně dováženo po Dunaji. Velmi zasvěcený přehled středověké keramiky z Vídně napsala S. Felgenhauerová-Schmiedtová. Keramika z 10. stol. byla nalezena především v blízkosti dunajského kanálu. Od 12. stol. počet nálezů prudce vzrůstá. Jestliže keramika 10. stol. nese ještě znaky podunajského typu, tak na keramice z 11. a 12. stol. jsou patrné vlivy keramiky jihoněmecké, především bavorské a francké. Již ve 13. stol. se objevují doklady keramiky vytáčené na rychlorotujícím kruhu. V této době se ve Vídni vyráběla kvalitní stolová keramika (akvamanile, konvice ad.), která byla exportována např. do Budína. Tuha, získávaná z ložisek na jihozápadním okraji Dunkelsteinského lesa, se do keramiky přidávala především v 10.–11. stol. a potom ve stol. 13. Její význam spočíval ve zvýšení žáruvzdornosti a neprosákavosti nádob. Zajímavé je, že v keramice se neprojevuje velmi čilé obchodní spojení Vídně s Itálií, především Benátkami. V keramice se odráží i hospodářský vzestup měšťanstva. Ve 13. stol. bohaté měšťanské vrstvy používaly akvamanile, ve 14. stol. ve větší míře i glazovanou keramiku a v 15. stol. poháry z porýnské a loštické kameniny. Za výraz měšťanského prostředí považuje autorka i miniaturní, často polévané, nádobky. Na jižní Moravě jsme zlomky takovýchto nádobek ze 13. stol. našli i ve venkovském prostředí (zaniklá ves Topolany u Vranovic, zaniklá ves u Šakvic). Stručný, ale důležitý je příspěvek A. Kiese o kolkované keramice z Vídně. Tato keramika se vyskytuje od pozdního 13. stol. a je specifikem rakouské produkce. Horní hranice jejího výskytu je až v druhé polovině 19. stol. Podle ustanovení vídeňské rady z r. 1431 měla být značena keramika obsahující tuhu. Ve Vídni a okolí se velmi často nachází značka ve tvaru kříže s břevnem v horní části štítu nad křížem, která vyjadřovala asi usnesení vídeňské rady z r. 1431 o značení keramiky znakem Rakous.

Vlastní katalog středověké keramiky je dílem S. Felgenhauerové-Schmiedtové. Velmi důležité je v publikaci barevně reprodukováno nejstarší středoevropské vyobrazení nožního hrncířského kruhu z doby kolem r. 1355. Katalog je rozdělen na skupiny z hlediska způsobu výroby a datování. V první skupině je soustředěna časně a vrcholně středověká tuhá keramika. V Dol. Rakousku začíná její výroba v 9. stol. V 10.–11. stol. je často černošedě vypálena. V 11. a 12. stol. tuhá keramika ubývá. V katalogu jsou publikovány některé velmi zajímavé kusy jako např. zlomek pokličky zcela jihoněmeckého tvaru, ale prokazatelně domácí výroby. Druhá skupina shrnuje vrcholně středověkou keramiku (11. až první polovina 13. stol.) s příměsí slídy, která má četné předlohy v jižním Německu. Třetí skupina je tvořena oxidačně vypálenou keramikou, která je poněkud častější v první polovině 13. stol. Některé hrnce této skupiny jsou zdobeny radélkem, nebo rytou značkou. Další skupina zahrnuje vrcholně a pozdně středověkou šedou, redukčně pálenou keramiku, jejíž počátky sahají do 12. stol. Právě v souvislosti s touto keramikou začal být používán rychlorotující hrncířský kruh. Tvarově je tato skupina velmi pestrá a kromě hrnců, džbánů, pokliček, mís, naběraček obsahuje i poháry. Z hlediska jižní Moravy jsou pozoruhodné poháry se třemi otevřenými výlevkami datované do 14.–15. stol., které v několika exemplářích známe z jižní Moravy (zaniklá ves Topolany, zaniklá ves Konůvky, Uherčice, Ivančice). Do páté skupiny byla zařazena pozdně středověká tuhá keramika často opatřená kolkovanou značkou. Tato keramika je opět známa z jižní Moravy. Zvláštní skupiny tvoří tyglíky a pozdně středověká oxidačně vypálená keramika. V osmé

skupině je soustředěna polévaná keramika, která se ve Vídni vyskytuje od 13. stol. Do dalších skupin byly zařazeny pokladničky, osvěcovadla (kahánky a svícny) a miniaturní nádoby sloužící jako dětské hračky a schránky na koření. Zvláštní skupinu tvoří kachle. Nejstarší – pohárového typu – jsou datovány do druhé pol. 13. a na počátek 14. stol. Poslední skupinou je importovaná keramika z jižního Německa, Maďarska, Čech a severomoravských Loštic. Katalog ukazuje na velmi úzký vztah mezi vídeňskou a jihomoravskou středověkou keramikou, který se projevuje jak importy (loštické poháry, kolkovaná keramika), tak především příbuzností v keramické hmotě i tvaru nádob.

Druhý díl katalogu pojednává o keramice novověké. Organizaci novověkého hrnčířství probírá v obsáhlém příspěvku G. Kohlprath. V 16. stol. došlo k oslabení moci měšťanstva a úpadku obchodu, který vedl ke zhoršení sociální i právní situace řemeslníků, tedy i hrnčířů. Zajímavý je exkurs pojednávající o útočných hrncích, jakýchsi předchůdcích ručních granátů, plněných hořlavými, jichž si r. 1646 objednalo město Vídeň 500. Katalog zpracovaný týměž autorem je uveden velmi podrobnou terminologií nádob a jejich částí. Katalog je opět rozdělen do několika skupin z nichž prvou tvoří hrncina zahrnující černé, pestré a bílé zboží. Jelikož o černém novověkém zboží bylo pojednáno již v rámci příspěvku A. Kiesse, začíná katalog pestrým zbožím zahrnujícím keramiku zdobenou barvami a olovnatými glazurami. Bílým zbožím rozumí autor výrobky porózního, často velmi světlého, střepu, které jsou kryty olovnatou a cínovou polevou – tedy fajánc. Vedle provenienčně neurčeného, nebo dolnorakouského zboží je zde zastoupen i turecký výrobek a západoslovenská majolika. Další skupinu představuje kamenina (Steinzeug) charakterizovaná různobarevným, ale ne bílým, střepem. Od konce 18. stol. je častá lužická kamenina z Mužakova (Muskau). V katalogu jsou zastoupeny i výrobky z Siegburgu, Raeren a Waldenburgu. Další skupina zahrnuje porcelán vídeňského, ojedinele i českého původu. Poslední skupinu tvoří kamenina s bílým střepem (Steingut) datovaná do doby kolem roku 1800 a na počátek 19. stol.

Katalog je vypraven kvalitními fotografiemi u vybraných kusů i barevnými. Na jeho velmi dobré úrovni nic nezmění ani některé drobné chyby vzniklé při konečném číslování katalogu (na str. 22 je třeba všechny odkazy na č. 195–201 opravit tak, že ve skutečnosti se vztahují na č. 193 až 199). Katalog středověké a novověké keramiky nalezené ve Vídni má i pro poznání jihomoravských nálezů velký význam. Velmi často tam totiž nacházíme výrobky podobné jihomoravským nálezům. Tato skutečnost vyplývá z geografické, přírodní a kulturní blízkosti dolnorakouského a jihomoravského území. Stále více se ukazuje, že studium keramiky na jižní Moravě a v Dolním Rakousku se musí stále konfrontovat a korigovat tak, aby bylo možné vypracovat co nejexaktnější chronologické horizonty přihlížející jak ke keramickému tvaru, tak i úrovni zpracování keramické hmoty. Tomuto účelu vídeňský katalog jistě velmi dobře přispěje.

JOSEF UNGER

Jiří Pajer, **Hromadný nález ze začátku 17. století ve Strážnici.** Ústav lidového umění Strážnice 1982, 158 str., 33 obr., 6 tab., XXII fotogr. tab., něm. resumé.

V současné době se stále více dostává do popředí zájmu archeologie i výzkum objektů z novověku, hlavně pokud se jedná o výrobní objekty. Materiální kulturou převážně z mladších období 18. až 20. století, zejména z prostředí lidových vrstev a vesnice, se zabývá kromě dalších historických disciplín i etnografie. Etnografie používající svých specifických výzkumných metod získává obraz hmotné kultury 16.–17. století pouze torzovitě na základě písemných pramenů, ikonografie a ojedinele, většinou bez dalších souvislostí dochovaných, z nich vytržených a někdy i ne zcela typických dokladů hmotné kultury. Mnohdy se jedná i o technologicky a řemeslně i umělecky náročnější výrobky, zatímco běžná produkce zcela unikala pozornosti a naše znalosti o ní jsou více než mizivé. Na druhé straně zájem archeologů středověku většinou končil 15. stoletím a jen víceméně ojedinele překračoval rok 1500 a věnoval pozornost i 1. polovině 16. století, kdy se v našich střeoevropských podmínkách středověk uzavírá (např. B. Nechvátal, V. Nekuda s K. Reichertovou atd.). Z takto pojatého předmětu studia, časového ohraničení i specifických metod archeologie středověku, etnografie i dalších oborů vyplynula nutnost úzké interdisciplinární spolupráce a vytvoření nové disciplíny, která by archeologickými metodami získávala, třídila, analyzovala i hodnotila hmotnou kulturu 16.–18. století, eventuálně i mladších období, přičemž by získané poznatky mohla využívat celá široká plejáda různých společenskovědních a historických oborů. Takto pojatý výzkum hmotné kultury novověkého období se již delší dobu rozvíjí například v USA, Kanadě, Velké Británii a dalších zemích, což dokumentuje například publikační řada britského sborníku *Postmedieval archaeology*. V našich moravských podmínkách první slibné náznaky výzkumů tohoto období znamenaly semináře a sborníky Technického muzea v Brně „Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami“. V poslední době se činnost slibně rozvíjí v rámci výzkumných úkolů Ústavu lidového umění ve Strážnici. Při Československé společnosti archeologické při CSAV byla též založena odborná skupina pro archeologický výzkum postmedieválního období.